

Yttrande över betänkandet *Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa (SOU 2017:47)*

Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben tackar för möjligheten att yttra sig över betänkandet *Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa (SOU 2017:47)*. Trots att statliga myndigheter är skyldiga att integrera jämställdhet i alla delar av sitt arbete, saknar betänkandet ett genomgående jämställdhetsperspektiv. Det innebär att Kommissionen för en jämlik hälsa inte lever upp till sitt åtagande. Avsaknaden av ett jämställdhetsperspektiv är en allvarlig brist eftersom hälsoklyftorna mellan kvinnor och män, flickor och pojkar, är stora och återfinns i alla grupper. Att enbart fokusera på jämlikhet är allt för trubbigt och riskerar att leda till att kvinnors och flickors hälsa kommer i andra hand. Detta syns särskilt i de delar av betänkandet som handlar om kopplingarna mellan inflytande, kontroll och delaktighet.

Trots detta tillstyrker Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben flera av kommissionens förslag eftersom de kan leda till positiva effekter för jämställdheten och kvinnors hälsa. Vi välkomnar en mer strategisk styrning och uppföljning av hälso- och sjukvården och folkhälsoarbetet, men betonar att mycket av detta arbete redan ska göras inom ramen för jämställdhetsintegrering. Genom att bygga in jämställdhet i alla delar av alla processer, verksamheter och beslut kan många av effekterna som kommissionen efterfrågar åstadkommas. Här finns goda erfarenheter, kunskaper och en infrastruktur att använda, bygga vidare på och sprida istället för att börja om från noll och med ett könsblint fokus på jämlikhet.

Vi välkomnar även ambitionen att öka tillgängligheten på mödra- och barnhälsovården och förslag om att fortsätta arbeta för att öka sysselsättningen i utsatta grupper. Här krävs riktade insatser mot utrikesfödda, kortutbildade kvinnor som är den grupp som står allra längst från arbetsmarknaden.

Nedan följer utvecklande kommentarer betänkandet åtta målområden.

1. Det tidiga livets villkor

Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben vill understryka att inte bara brist på jämlikhet utan också brist på jämställdhet påverkar barns förutsättningar under det tidiga livet. Kommissionen menar att alla barn ska få möjlighet att utveckla kognitiva, emotionella, sociala och fysiska förmågor, men detta kan inte uppnås utan att se flickors och pojkars olika villkor och behov.

Vi tillstyrker kommissionens förslag om att landsting bör verka för ökad tillgänglighet av mödra- och barnhälsovården och för att personalen ska uppmuntra goda levnadsvanor. Vi vill understryka vikten av att även inkludera förlossningsvården och se denna för kvinnor och barn så viktiga vårdkedja i sin helhet. Att öka bemanningen och antalet förlossningsplatser är nödvändigt för att kunna erbjuda en god och jämlik förlossnings-, mödra- och barnhälsovård. I detta arbete kan kommissionens förslag om utökat hembesöksprogram riktat till alla nyblivna föräldrar ingå.

Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben tillstyrker kommissionens förslag om att regeringen bör arbeta för en heltidsgaranti i förskolan samt att kommuner bör verka för att öka deltagandet i förskolan bland barn från socioekonomiskt svaga förhållanden. Utöver likvärdighet vill vi trycka på behovet av jämställdhet och arbete för att bryta könsstereotypa mönster i förskolan.

2. Kompetenser, kunskaper och utbildning

Kommissionen menar att inriktningen för målområdets arbete bör vara att barn oavsett familjebakgrund och ursprungsland ska kunna tillgodogöra sig en utbildning med hög kvalitet, men utelämnar jämställdhet. Det innebär att man inte fångar de stora skillnaderna mellan pojkars och flickors skolresultat och mående i skolan. Utan ett jämställdhetsperspektiv kommer kommissionens övriga goda förslag om att använda skolan som en arena för hälsofrämjande arbete, öka likvärdigheten i skolsystemet och motverka skolmisslyckanden med mera inte att få full effekt.

Kommissionen vill särskilt peka på att resurser ska fördelas med hänsyn till skillnader i elevsammansättning och elevers behov av kompensatoriska insatser. Här är avgörande att också se till att medel fördelas på ett rättvist sätt utifrån kön och att även flickor som inte tar lika mycket utrymme i klassrummet får det stöd och den hjälp de behöver.

När det gäller insatser för att identifiera och stödja elever som inte klarar kunskapsnivån vill Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben lyfta behovet av förebyggande arbete för att motverka de maskulinitetsnormer som främjar en antipluggkultur bland pojkar.

Det är beklagligt att utredningen inte på något sätt lyfter förekomsten av pojkars sexuella trakasserier och övergrepp mot flickor som ett allvarligt hinder för flickors hälsa och välbefinnande i skolan.

3. Arbete, arbetsförhållanden och arbetsmiljö

Kommissionen menar att arbetet inom målområdet bör inriktas mot att öka sysselsättningsgraden och stärka arbetsmiljöpolitiken för en god arbetsmiljö och ett hållbart arbetsliv. Vi vill lyfta två jämställdhetsutmaningar som betänkandet förbiser.

Den första utmaningen handlar om att utrikesfödda, kortutbildade kvinnor är den grupp som står allra längst från arbetsmarknaden. Här behövs öronmärkta platser för kvinnor i arbetsmarknadspolitiska insatser, utbildningar som passar kvinnornas behov och fokus på att skapa arbeten inom vård och omsorg där tröskeln till arbetsmarknaden är lägre för denna grupp. Andra viktiga åtgärder är uppsökande verksamhet för att nå hemmavarande kvinnor och tillgänglig barnomsorg. Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben tillstyrker kommissionens förslag om att regeringen och arbetsmarknadens parter bör arbeta vidare för att hitta fler överenskommelser som underlättar för utsatta grupper att ta sig in på arbetsmarknaden. Vi vill understryka vikten av att överenskommelser som görs kommer kvinnor till del och får utväxling. Det är beklagligt att de för kortutbildade kvinnor så viktiga extratjänsterna i kommuner och landsting inte har tillsatts i den utsträckning som utlovats.

Den andra utmaningen handlar om ökande sjukskrivningstal bland kvinnor i kontaktyrken. För att minska sjukskrivningarna behöver villkoren i dessa yrken förbättras. Mer resurser behövs för att öka personaltätheten och minska arbetsbelastningen. Vi tillstyrker kommissionens förslag om att regeringen bör stärka forskning, utbildning och utveckling på arbetsmiljöområdet. Även här behövs ett genomgående jämställdhetsperspektiv. Det är viktigt att synliggöra kopplingarna mellan betalt och obetalt arbete. Den ojämna fördelningen av hem- och omsorgsarbetet är en stor belastning som skadar kvinnors hälsa och leder till att de inte kan arbeta i samma utsträckning som män. Kvinnor som jobbar i vård och omsorg och samtidigt har småbarn är den grupp som är allra mest sjukskriven. Därför är åtgärder för ett mer jämställt föräldraskap så som kvotering av ytterligare månader i föräldraförsäkringen grundläggande för att stärka kvinnors hälsa.

4. Inkomster och försörjningsmyndigheter

Det jämställdhetspolitiska delmålet om ekonomisk jämställdhet borde vara en självklar utgångspunkt för förslagen inom målområdet men saknas helt.

Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben delar kommissionens bedömning om att satsningar som lyfter grupper längst ned i inkomstfördelningen behövs. Här vill vi särskilt lyfta den fattigdom som många ensamstående mammor och kvinnliga pensionärer lever i. Det är två grupper av kvinnor vars välbefinnande och hälsa inte har ökat i takt med övriga samhällets. Äldre fattiga kvinnor är den enda grupp i samhället vars livslängd inte har ökat de senaste tjugo åren. För att förbättra situationen krävs ett stärkt grundskydd genom till exempel bostadsbidrag och garantipension. Samtidigt är viktigt att, så som kommissionen själva skriver, värna inkomstbortfallsprincipen som gör att socialförsäkringar skiljs från bidrag och möjliggör insatser för att öka arbetskraftsdeltagandet.

Vi tillstyrker kommissionens förslag om att indexera riksnormen i det ekonomiska biståndet, dra bort barnbidraget från inkomstunderlaget för prövning för ekonomiskt bistånd och höja inkomstgränsen för prövning av bostadsbidrag.

5. Boende och närmiljö

Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben önskar att kommissionen utöver samhällsplanering för ökad jämlikhet även skulle ha tagit fasta på samhällsplanering för ökad jämställdhet. Att kvinnor och flickor inte kan röra sig fritt i det offentliga rummet på samma sätt som män och pojkar är ett hinder för deras hälsa. Vi tillstyrker kommissionens förslag om att ge Boverket och Folkhälsomyndigheten i uppdrag att sammanställa och sprida kunskap och erfarenheter om sociala konsekvensanalyser i samhällsplanering på regional och kommunal nivå. Vi förutsätter att ett sådant uppdrag kommer att ha tydligt jämställdhetsperspektiv.

Det hade vidare varit viktigt att ta upp hur kvinnors och flickors hälsa drabbas av bostadssegregation. Många gånger är nivån av jämställdhet lägre i segregerade bostadsområden vilket har en direkt effekt på kvinnors och flickors hälsa. Vi tillstyrker kommissionens förslag om att regeringen bör tillse att relevanta myndigheter finns närvarande och bidrar till att lyfta utsatta områden, motverka segregation och stödja kommuner i arbetet med att främja socialt hållbara boendemiljöer. Kunskaper om jämställdhet och hedersrelaterat våld och förtryck ska garanteras i alla instanser.

Vi tillstyrker kommissionens förslag om att kommuner vid markanvisningar bör verka för att tillgodose bostadsbehov hos de med svag ställning på bostadsmarknaden och nå sociala mål genom att använda sociala klausuler i offentlig upphandling. Vi tillstyrker även förslagen om att kommuner bör skärpa ägardirektiv till kommunala bostadsföretag för att betona företagets roll för bostadsförsörjningen. Även här krävs ett genomgående jämställdhetsperspektiv. Att kvinnor har mindre pengar att lägga på boende gör att de drabbas av bostadsbristen hårdare och få andra sätt än män.

Det är välkommet att kommissionen uppmanar regeringen att låta Boverket utreda hur tillgång till bra utemiljöer för barn och unga bättre kan säkerställas. Vi vill lyfta behovet av att ett tydligt jämställdhetsperspektiv i allt arbete kopplat till ytor för lek och idrott. Av erfarenhet vet vi att pojkars aktiviteter ofta får stå i centrum när offentliga miljöer ska planeras.

6. Levnadsvanor

Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben uppskattar att kommissionen anser att inom målområdet ska riktas mot genom främjande av människors handlingsutrymme och möjligheter till goda levnadsvanor istället för att förskjuta strukturella ansvar till individer. Samtliga hälsofrämjande insatser vad gäller alkohol, tobak, fysisk aktivitet och matvanor bör ha ett genomgående jämställdhetsperspektiv då människors levnadsvanor inte är könsneutrala.

7. Kontroll, inflytande och delaktighet

Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben välkomnar att kommissionen vill inrikta arbetet inom målområdet mot att främja ett jämlikt deltagande i demokratin, men understryker vikten av att specifikt adressera jämställdhet.

Vi tillstyrker förslaget om att politiska partier bör arbeta för bättre representation av kvinnor, utrikes födda samt unga och äldre personer. Det är även viktigt att kommuner och landsting, så som föreslås, får i uppdrag att verka för ett breddat och mer jämlikt medborgarinflytande. Här bör mål för ökat valdeltagande för både kvinnor och män ingå.

Vi tillstyrker förslaget om att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) ska få i uppdrag att utreda vad som hindrar underrepresenterade gruppers deltagande i civilsamhällets organisationer. En viktig åtgärd bör vara att särskilt stötta kvinnors och flickors deltagande. För att åstadkomma detta bör stödet till kvinnors organisering bör ökas och bli mer långsiktigt.

Det är välkommet att kommissionen lyfter arbetet för mänskliga rättigheter och diskriminering. Vi saknar dock ett strukturellt fokus på makt och inflytande. Jämställdhet handlar inte bara om diskriminering av individer på grund av kön utan om hur kvinnors underordning i samhället minskar möjligheterna till kontroll, inflytande och delaktighet. Att åstadkomma en mer jämställd fördelning av makt och inflytande borde vara en nyckel till att minska hälsoklyftorna i samhället på bred front, men tyvärr lyser dessa förslag med sin frånvaro i kommissionens betänkande.

Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben uppskattar att kommissionen lyfter frihet från hot och våld och tillgång till sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Det förvånar oss dock att kvinnor och flickor som utgör halva Sveriges befolkning inte nämns som en grupp som är särskilt utsatt för mäns och pojkars våld. Kvinnor och flickor som drabbas av hedersrelaterat våld- och förtryck bör särskilt nämnas då deras kontroll, inflytande och delaktighet är mer begränsade än alla andras. Det handlar om kvinnor och flickor som inte får välja vilka kläder de ska ha på sig, vem de får umgås med och när de får gå hemifrån. Vi vet inte särskilt mycket om ohälsan hos denna grupp, men om kontroll över sin egen situation är en viktig faktor för att må bra finns ett stort behov av stöd till denna grupp.

Vi tillstyrker kommissionens förslag om att sex- och samlevnadsundervisningen i skolan ska utvecklas. Särskilt viktigt är att undervisningen ska ha ett tydligt fokus på jämställdhet och ta upp den allt grövre och våldsstimulerande pornografin ur ett kritiskt perspektiv, vilket inte sker idag.

8. En jämlik och hälsofrämjande hälso- och sjukvård

Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben saknar en medvetenhet om att skillnader i bemötande och behandling i vården inte bara finns mellan sociala grupper, utan också mellan kön. Dessa skillnader finns dokumenterade i forskning och observationer från olika landsting.

Kommissionen efterfrågar ett systematiskt jämlikhetsfokus i hälso- och sjukvården, men tycks omedveten om att offentliga verksamheter redan ska arbeta jämställdhetsintegrerat. Förslagen om att landstingen ska analysera effekterna av beslut för hälsojämlikheten, formulera tydliga jämlikhetsmål för vården och inkludera analyser av hälsoskillnader mellan socioekonomiska grupper i kvalitets- och förbättringsarbetet är snarlika det arbete som redan ska göras inom ramen för jämställdhetsintegrering. Genom att bygga in jämställdhet i alla delar av alla processer, verksamheter och beslut kan många av effekterna som kommissionen efterfrågar åstadkommas. Här finns goda erfarenheter, kunskaper och en infrastruktur att använda, bygga vidare på och sprida istället för att börja om från noll och med ett könsblint fokus på jämlikhet.

Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben välkomnar ett ökat fokus på bemötande i vårdutbildningar och hos medarbetare och beslutsfattare. Vi förutsätter att arbetet kommer att handla om jämställda så väl som jämlika möten. Det samma kan sägas om personcentrerade arbetsätt och en bättre organisering av vården för att skapa kontinuitet för patienter och brukare. Här måste jämställdhetsperspektivet vara genomgående.

Det är ett allvarligt problem att vissa grupper, ofta utrikesfödda kvinnor och flickor, inte tar del av vårdens screeninginsatser på samma sätt som andra medborgare. Vi tillstyrker kommissionens förslag om att organisera fler hälsoundersökningar för nyanlända och uppsökande verksamhet med hälsoinformation för utvalda grupper med mera. För att arbetet ska lyckas krävs kunskaper och erfarenheter om de särskilda orsaker som kan göra att just kvinnor uteblir från screeninginsatser, så som hedersrelaterat våld och förtryck, brist på kunskap om den egna kroppen eller trauman från sexuella övergrepp.

Att som kommissionen föreslår förstärka och utveckla utvärderingen och uppföljningen av vården är klokt. En eventuell översyn av lagstiftningen för att göra det möjligt att koppla samman data från kvalitets- och hälsodataregister, klagomål som inkommit till patientnämnderna och socioekonomisk situation kan ge viktiga nycklar till förbättringsarbetet. Vi vill dock än en gång poängtera att all uppföljning av detta slag alltid måste bryts ned och analyseras utifrån kön.

Mer strategisk styrning och uppföljning

Sveriges Kvinnolobby, 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben delar bilden av att hälso- och sjukvården samt folkhälsoarbetet behöver en starkare och mer strategisk styrning. Liksom kommissionen ser vi en risk för perspektivträngsel när kommuner, landsting och myndigheter förväntas väga in alla diskrimineringsgrunder i sitt hälsoarbete. Vi vill framhålla att jämställdhetsintegrering är en strategi som kan användas för att systematisera olika perspektiv.

Vi håller med om att ett ökat fokus på sociala investeringar och ett effektivt och hållbart användande av offentliga resurser behövs. Jämställdhetsintegrering i budgetarbetet, så kallad jämställdhetsbudgetering, kan vara ett viktigt verktyg för detta. Genom att se till att resurser kommer kvinnor och män till del i samma utsträckning och att satsningar leder till ökad jämställdhet kommer resursanvändningen utvecklas och förbättras.

Även när det gäller forskning, kunskapsuppbyggnad och evidensförsörjning måste jämställdhetsperspektivet finnas med. Om ett råd för god och jämlik hälsa inrättas bör ett fokus på jämställdhet ingå i dess instruktion.

Clara Berglund, generalsekreterare Sveriges Kvinnolobby

Alexandra Charles, ordförande i 1,6 miljonerklubben och 2,6 miljonerklubben